

דבר שיש לו מתירין

מקור הדין

1. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ג עמוד ב

מיתבי: אחד ביצה שנולדה בשבת ואחד ביצה שנולדה ביום טוב אין מטלטלין אותה לא לכסות בה את הכלי, ולא לסמוך בה כרעי המטה. אבל כופה עליה את הכלי בשביל שלא תשבר. וספיקא אסורה. ואם נתערבה באלף - כולן אסורות.

בשלמא לרבה דאמר משום הכנה - הוי ספיקא דאורייתא, וכל ספיקא דאורייתא לחומרא. אלא לרב יוסף ולרבי יצחק, דאמרי משום גזרה, ספיקא דרבנן היא, וכל ספיקא דרבנן לקולא! (אמרי לך): סיפא אתאן לספק טרפה. - אי הכי, אימא סיפא: נתערבה באלף - כולן אסורות. אי אמרת בשלמא ספק יום טוב ספק חול - הוי דבר שיש לו מתירין. וכל דבר שיש לו מתירין - אפילו באלף לא בטיל. אלא אי אמרת ספק טרפה - דבר שאין לו מתירין היא, ותבטל ברובא!...

ספק דבר שיש לו מתירין

רב אשי אמר: לעולם ספק יום טוב ספק חול הוי דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין - אפילו דרבנן לא בטיל.

2. רש"י מסכת ביצה דף ד עמוד א

רב אשי אמר לעולם - הא דקתני וספקא אסור - ספק יום טוב ספק חול קאמר, ודקשיא לך לרב יוסף ולרבי יצחק ספק דרבנן הוא, ולקולא - הכא אזלינן לחומרא, הואיל ויש לו מתירין למחר. אפילו דרבנן - כגון ביצה, דגזרת פירות הנושרין היא - לא בטלה בתערובתה, וכי היכי דבבטולה מחמרין מהאי טעמא - בספקא נמי מחמרין מהאי טעמא.

טעם דבר שיש לו מתירין

3. רש"י מסכת ביצה דף ג עמוד ב

אפילו באלף לא בטיל - ואף על גב דמדאורייתא חד בתרי בטיל, דכתיב (שמות כג) אחרי רבים להטות - אחמור רבנן, הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן - לא יאכלנו באיסור על ידי ביטול.

4. הר"ן מסכת נדרים דף נב עמוד א

ורבנן לא משמע להו הכי דמכל מקום מין במינו דאיסור והיתר אין דומין זה לזה כיון דחד אסור וחד שרי שאין ראוי לילך אחר דמיון בעצם אלא אחר חילוקן באיסור והיתר אלא היינו טעמא דדם הפר אינו מבטל דם השעיר משום דכיון דשניהן עולין כלומר שכשרים לזריקה אין מבטלין זה את זה דכי היכי דר' יהודה אזיל אחר דמיון העצם אזול רבנן אחר דמיון ההיתר ולפיכך כל שחלוקין באיסור והיתר אפי' מין במינו בטיל דהוה ליה כמין בשאינו מינו ומשום הכי אמרינן דבדבר שיש לו מתירין נטו רבנן משום חומרא לדרכי יהודה. דכיון שאין דבר זה חלוק מן ההיתר לגמרי באיסור והיתר שהרי אף הוא סופו להיות נותר כמוהו אמרינן שאינו בטל במינו דאי הכי הוה דמו טובא חדא שהן שוין במין ועוד שאינן חלוקים לגמרי באיסור והיתר.

5. פרי מגדים יורה דעה פתיחות שער התערובות

והנה הנפקא מינה בין שני טעמים אלו הוא בב' פנים. הפן הא' הוא ביצה טריפה שנולדה ב"ט ונתערבה [טרופה] לרש"י לא בטיל, דנהי למחר צריך ביטול מטעם טריפה, מכל מקום כל מה דמצי למיעבד בלי ביטול לענין איסור י"ט עבדינן. וכ"כ הצמח צדק שאלה ס"ט, והפר"ח בסימן ק"ב אות ז' קלסיה (ואף שהביא ספק טריפה המעיין בתשובה מבואר אף וודאי טריפה). ואלו לטעם הר"ן כיון דלענין איסור והיתר הוה אינו מינו שזה אסור לעולם וזה היתר הוא, א"כ ביצת טריפה שנולדה ב"ט מיבטיל בטיל וכאמור.

טעם נוסף לחילוק בן מינו לאינו מינו

6. תורת החטאת כלל מ דין ו

כתב באיסור והיתר הארוך כלל כ"ה [דין יז] הא דחתיכה הראויה להתכבד ובריה אינה בטילה דוקא במינן אבל שלא במינן הוה בנותן טעם דומיא דדבר שיש לו מתירין דבטל שלא במינו עכ"ל ואינו נכון... ומה שהביא ראה מדבר שיש לו מתירין נראה לחלק דשאני התם דאין החשיבות מצד האיסור עצמו אלא מאחר שיהיה לו היתר אחר כך לא רצו חכמים שיתבטל וכל שנתערב שלא במינו אין ההיתר נקרא על דבר האסור אלא על שם הדבר שנתערב בו והווי כמי שאין לו מתירין כן נראה לי:

בא לתקן המאכל

7. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לו עמוד א

משנה... האשה ששאלה מחברתה תבלין ומים ומלח לעיסתה - הרי אלו כרגלי שתייה. רבי יהודה פוסט במים, מפני שאין בהם ממש.

8. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לח עמוד ב

וטעמא מאי? (שלא בטיל) אבבי אמר: גזרה שמא תעשה עיסה בשותפות של הקמח ויוליכיה כל אחת למקומה, רבא אמר: תבלין לטעמא עבידי, וטעמא לא בטיל. ורב אשי אמר: משום דהווי ליה דבר שיש לו מתירין, וכל דבר שיש לו מתירין - אפילו באלף לא בטיל.

9. תוספות מסכת ביצה דף לט עמוד א

משום דהווי דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין וכו' - ואם תאמר והא [פרישית] לעיל דלא שייך דבר שיש לו מתירין אלא במין במינו וי"ל דאין הכי נמי דלא אמרינן ליה אלא במין במינו והכא גבי תחומין שאני דחמירי כאילו הוי מין במינו בעלמא כיון דממונא הוא ועי"ל דכיון דהעיסה אינה נלווה אלא ע"י המים והקדרה נתקנה בשביל התבלין אם כן כשערב זה בזה הוי כאילו מין אחד.

חזותא

10. באור הגר"א יורה דעה סימן קב ס"ק ו

(ו) ועבא"ח כו'. שם ס"ג מידי דלחזותא כו' ר"ל כל שבא לתקן בין לחזותא או לטעמא הוי כמין במינו אבל משום חזותא בלא דשיל"מ אין אוסר.

וערש"י בזבחים ע"ט א' ד"ה והיכא כו' ואף על גב דאיבעיא להו בב"ק ק"א א' אי חזותא מילתא היא ולא איפשיטא ופסקו הפוסקים דספיקא הוא כמ"ש בש"ע ח"מ ס"ס שס"ג ושם ב' מחלק רבא בין דאורייתא



16. ש"ך יורה דעה סימן קב ס"ק ב

ב ואפי' ספק אם נולדה כו'. כל מ"ש הב"ח בכאן אינו מוכרח כלל
ע"ש גם מה שסמך אהמתי' בספק ביצת טרפה שנתערבה לאו
מילתא היא דדשיל"מ שאני כיון דיש היתר לאיסורו. דאפשר דשיל"מ כולי
עלמא מודים דלא מהני ס"ס.

ספק ספיקא בתערובות

ראה ב"ח שמתיר

17. שולחן ערוך יו"ד הלכות תערובות סימן קי סעיף ח

דבר שאינו בטל מחמת חשיבותו, שנתערב באחרים ונפל מהתערובת
הזאת אחד לשנים אחרים, ונפל מן השלשה אחד לשנים אחרים, הרי
אלו האחרים מותרים. שהרי האחד של תערובת הראשונה בטל ברוב.
ואם נפל אחד מהתערובת הראשונה לאלף, כולם אסורים, ולא נאמר
בטל ברוב אלא להתיר ספק ספיקא, שאם יפול מן התערובת השניה
למקום אחר, אינו אוסר. הגה: ומכל מקום אין לאדם אחד לאכול את
כולן. ודוקא שהאיסור שנתערב הוא ודאי איסור, אבל ספק איסור
שנתערב ונפל מאותה תערובת למקום אחר, התערובת השנית שרי.
(ארוך כלל כ"ז). יש אומרים דבר שיש לו מתירין אין להתיר מכח
ספק ספיקא (שם כלל כ"ה), וטוב להחמיר אם לא לצורך, מאחר שיש
לו היתר בלאו הכי.

ספק ספיקא בגוף

18. שו"ת הרא"ש כלל ב סימן א

ובדבר שיש מתירין החמירו חכמים ז"ל דלא בטיל ע"י תערובת אפילו
באלף ובספק ספיקא, דמאי נפקא מינה להתירה בביטול בלאו הכי יש
לו היתר, אבל ספק ספיקא כי האי שעל התבואה אני אומר שהוא יסור
ואפילו את"ל שהוא חדש שמא השריש קודם העומר ואין כאן איסור
חדש כלל, כה"ג לא אסרינן ספק ספיקא. ואפי' לר' יהודה דאסר בכל
איסורין ספק ספיקא ושמואל דאסר בעבודת כוכבים ספק ספיקא לא
אשכחן דאסרי אלא ע"י תערובת היכא דאתחזק איסורא ונתערבו
אחרים באחרים. אבל בחדש דלא אתחזקת איסורא מספק ספיקא
שרינן בשאר השנים.

(וכ"פ הש"ך קי, נו להחמיר בתערובות אפילו בשלשה ולהקל בספקות בגופו)

לדברנו משמע דבדאורייתא חזותא מילתא וכ"ש לר' יוחנן בנדה ס"ב
ב' די"ל דאף בדרבנן ועתוס' שם ד"ה מקולי כו' מ"מ כ"ז באיסור הנאה
וכמ"ש שם הנאה הנראה כו' דמתהני מחזותא דלא כפר"ח ששגג כאן
בכל זה:

11. מגן אברהם סימן תקיג ס"ק ז

ז דלחזותא וטעמא עביד. משמע דאם אינו ניכר במראה אלא בטעם
בטל אף על פי שבא לתקן הקדירה כגון מים ומלח בעיסה בטל כמ"ש
הרב"י בשם ת"ה שדייק כן מראבי"ה ע"ש וכ"מ בי"ד סי' ק"ב בש"ע
דדוקא כשמלאו בתרנגולת דניכר במרא' אז אינו בטל וכ"מ

12. מחצית השקל אורח חיים סימן תקיג ס"ק ז

ולכן כ' מ"א מדכתב המחבר דלחזותא וטעמא משמע דבעי' תרתי. אבל
אם רק עביד לטעמא ואינו ניכר במראה בטל (ניהו הא לא קשיא הא
קי"ל כל מידי דעביד לטעמא לא בטיל כבר כ' ש"ך בסי' צ"ח ס"ק כ"ח
היכי דאין הטעם נרגש בטל וכ"כ הפר"ח) מ"מ צ"ל דהמחבר לא ס"ל
כתי' שני דהתוס' הנ"ל אלא אפי' בא לתקן מיקרי אינו מינו ולכן אפי'
דשיל"מ בטל ולכן בעי' תרתי חזותא וטעמא:

13. מרדכי מסכת ביצה פרק ביצה רמז תרמ

[דף ב] ביצה שנוולדה ביום טוב כתב רבינו אבי העזרי קבלתי מרבותי
שאם לבנו מאכל בביצה שנוולדה ביום טוב בו ביום אסור ולא משערים
בס' חזא דלחזותא ולטעמא עבידא ותו דדבר שיש לו מתירין אפי'
באלף לא בטיל:

ספק ספיקא בדשיל"מ

ספק בגוף ובתערובות

14. שולחן ערוך יו"ד הלכות תערובות סימן קי סעיף ט

ספק טרפה שנתערב באחרות, כולן אסורות עד שיהא בהיתר כדי
לבטל האיסור אם הוא מדברים המתבטלים. שכיון שספק הראשון היה
בגופו, אין להתירו מספק ספיקא

15. ב"ח יורה דעה סימן קב אות ב

ומ"ש ואפילו ספק אם נולד בי"ט אם לאו ונתערבה באחרות. פירוש
ס"ל לרבינו דנתערבה אספיקא נמי קאי ואף ע"ג דאיכא ס"ס החמירו
בדשיל"מ.

מיהו הרמב"ם בפ"א מהלכות י"ט (ה"כ) לא כתב דנתערבה אסורה אלא
בדאיה וכן פירש הרב המגיד וכתב שזו היא דעת הרשב"א (עבודת הקדש
בית מועד ש"ה ס"ד, ותוה"א ב"ד ש"ב כה א) וכ"כ הסמ"ג (לאוין קמא דף נב ע"ג) על שם
ר"ת (תוס' ביצה ג ב ד"ה ואחרות) אלא דכתב על שם רבינו ברוך (סה"ת ס' עו)
דר"י חולק עליו.

מיהו אפשר שלא חלק אר"ת אלא אספק טרפה דכיון [דקודם]
שנתערב היה אסור מן התורה אין להתיר על ידי ס"ס כמפורש לשם
אבל לגבי דשיל"מ מודה ר"י ... ולענין הלכה מדינא היה נראה שלא
להחמיר בספק ביצה שנתערבה ... ומ"מ נראה דבהפסד מרובה אין
להחמיר א"נ לכבוד שבת וי"ט ולענין דבר חשוב כי מדינא נראה
כמ"ש ודלא כמ"ש בשולחן ערוך (ס"א) בסתם לאיסור. ובשני
תערובות יש להתיר בדשיל"מ לדברי הכל כדמשמע מדברי האגודה: